

Om den historiske Jesus.

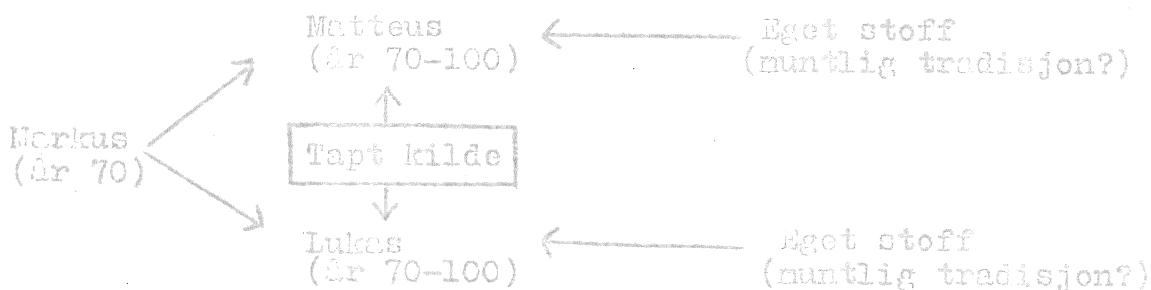
OM KILDENE.

Følgende kan regnes som noenlunde historisk korrekt:

Markus-evangeliet er det eldste, skrevet like før eller like etter Jerusalems ødeleggelse i år 70. Alt i ca. førti år etter Jesu død. De to andre synoptiker-evangeliene er antagelig skrevet en eller annen gang mellom år 70 og år 100 - etter Bultmanns og andres mening nærmere år 100 enn år 70.

Både Matteus og Lukas har benyttet Markus som kilde. Dessuten har disse to begge gjort bruk av en i dag tapt kilde, en samling av Jesu-ord som de, hver på sin måte har innarbeidet i Markus-teksten. Likeledes har begge ut ifra forskjellige teologiske motiver, foretatt endringer og tilføyelser i Markus-teksten.

Det er lite sannsynlig at Matteus og Lukas har kjent til hverandres skrifter. Derimot er det sannsynlig at de begge har gjort bruk av stoff som de hverken har fra Markus eller fra samlingen av Jesu-ord. Hvor de har dette stoffet fra vet vi ikke, men blant våre dagers forskere er det en utbredt mening at i det minste en del av stoffet skriver seg fra en muntlig tradisjon som frendeles kan ha vært levende på evangelistenes tid. Det er videre en kjennsgjerning at ingen av de synoptiske evangelier (Mark., Matt., Luk.) stammer fra disipler av Jesus eller fra noen som har tilhørt urmenigheten. I likhet med det sene Johannes-evangeliet stammer de fra g r e s k e menigheter. Selv ikke Markus-evangeliet (det eldste) er noen oversettelse fra arameisk (Jesu morenål) men ble opprinnelig skrevet på gresk. Skjematiske kan det fremstilles slik:

Det strides om hvorvidt Markus er skrevet før eller etter Jerusalems ødeleggelse i år 70. Dette fordi Jesus i dette evangelium kommer med en profeti nettopp om denne ødeleggelsen.

Når det gjelder Johannes-evangeliet, så vil konervative teologer ha det til at dette er skrevet av disippelen Johannes.

Dette er sannsynligvis ikke riktig. For det første, jeg mener det er skrevet så sent, for det andre at det er forfattet i en gresk intellektuell språkdrakt som vi må forutsette av en arameisk fisker ikke hadde kjennskap til.

Om de synoptiske evangelier.

Markusevangeliet.

Det er liten tvil om at dette evangelium kommer nærmest den historiske Jesus, selv om troens Kristus også i dette evangelium tydelig skinner igjennom. Også i dette skrift er Jesus tegnet som "Guds senn" i dette ordets mytiske, kosmiske betydning. Jesu motstandere er - tydeligere og mer direkte enn i noe annet evangelijm - de onde ånder, demonene. Den kampen fulller Jesu liv, og den former hans liv. Men det som utpreger dette evangeliet og korteste av evangeliene, er at det er relativt uinkludert i sin form. Jesu guddoms-glans og herskerverdighet er ikke så tydelig tegnet som i de andre. Den legendariske overmalting (mer om dette senere) er ikke her så sterkt utpreget.

Tydeligst kommer dette frem i skildringen av pasjonshistorien. Her får vi kun referert at de korsfestet ham, men ikke at han ba for sine fiender. At de kastet lodd om klarne hans - men ingen ting om den usydde kjortel (bildet på kirken), og ingenting om ordskiftet mellom Jesus og Johannes, og mellom Jesus og hans mor. Ifølge dette evangelium var han fullstendig forlatt av sine venner og sin familie. I det hele så virker Markus' beskrivelse av hendedelsesforløpet langt mer historisk vederheftig. Om spott hører man meget, også at de to røvere spottet ham, - det står ikke ett ord om at den ene kom på bedre tanker og fikk vite at "i dag skal du være med meg til paradis". Hellas ikke har Markus noe om at Jesus ropte: "Det er fullbracht!". Ingen ting om han skal ha sagt: "Fader, i dine hender overgir jeg dag min døde". Derimot forteller Markus at den døende vil si sitt siste nedhug røst: "Elo'l, Elo'i, lama sabaktani". Det er her jo interessant å legge merke til at disse arameiske ord sannsynligvis allerede har foreligget i de greske originaltekstene. Hvorfor ble de ikke oversatt til gresk? Kan dette tale for at setningene er autentisk? Videre er det påfallende at Jesus her roper på Elo'i. Dette var nemlig ifølge gammeljødisk mytologi skaperguden (Elo'i. Eli eller Eloim) i motsetning til "gudesønnen Yahwe som var denne underordnet (jfr. Edwien: Idetanpen)

At de kristne pleide å møtes i hans room, har ikke skjedd, men ham muligheter til å samle beretninger fra det østlige området ikke skrevet utenfor Palestina. Markus har ikke nøyd seg med å videre det stoffet som forelå på arameisk, men har arbeidet selvstendig med komposisjonen av skriften.

Formhistoriske undersøkelser har gjort det klart at Markus samlet og ordnet materiale som forelå i muntlig form. Stoff som etter sin art og form hørte sammen, ble gruppert, men mange ganger er tilknytningen nokså løs, med et "da", "så", "i de dager" og liknende. Selv om hans verk ikke direkte har et biografisk siktspunkt, synes det å følge gangen i Jesu liv, men bare i store trekk.

Den nævnevnte slutt på Markus-evangeliet (kap. 16, 9 - 20) som forteller om den oppstandnes åpenbaringer og nabolærlær, har ikke hørt med til det eldste evangelium, og i flere av de eldste håndskrifter finnes det ikke. (Dette opplyses det i oppslagene også i de fleste bibelutgaver.) Sluttten har altså sittet øgget og synes formet senere, etter mønster av Lukas-evangeliets befeiringer.

På tross av at allerede Markus-evangeliet tilhører dogmehistorien, rommer det noen biografiske trekk som virker tilfredsstillelige. Ikke minst av den grunn at de passer dårlig inn i evangelistens helhetssyn. F.eks. kap. 3,21 forteller at familienes forhold til Jesus var avvisende. (Moren og de yngre brødrene.) De er redd han er blitt gal, og prøver å tvinge ham tilbake til hjemmet. Maria nevnes bare ett sted ved navn: "Er ikke dette tømmermannen, Marias senn?" (kap. 6,3) Hun hørte øyensynlig ikke til de mange kvinner som fulgte Jesus. Hun som tilg. Lukas og Matteus hadde opplevd ikke bare den overnaturlige erfaringene, men også stjernen i Østen, vismennenes tilbedelse av barnet og himmeltegnet for hyrden.

Matteusevangeliet.

Dette er sannsynligvis det nest eldste. Det følger Markus i hovedtrekk, geografisk og kronologisk. Han har imidlertid behandlet stoffet fra Markusevangeliet meges fritt, sortsett fra Jesu ord, som han praktisk talt ingen forandringer har gjort med. Men Jesu ord, som ofte er situasjonsbestemt og derfor ikke tolkes ut fra dette, er av Matteus satt inn i store komposisjoner. (Bergprekenen f.eks.) Dette er omhyggelig komponerte og språklig forbedrede taler. Han lar Jesus tale i en nøytidelig morsende språk

språkform. Dette har lite til felles med det språk Jesus taler hos Markus. Han har berbedret den greske teksten i flere av beretningene, og han har kortet ned enkelte av dem, sørlig de som handler om helbredelses-under. Til gjengjeld har han bragt inn nytt stoff som ikke finnes hos Markus.

Det dreier seg her om den såkalte tale-kilde, en samling av Jesus-ord som har vært brukt av Matteus og Lukas (se skjema). Hvem som har samlet den og gitt den sin form, er ukjent, men den skriver seg muligens fra Palestina. I tillegg til Jesus-ordene fra denne samlingen, har både Matteus og Lukas fortellinger og ut-sagn som de hver før seg er alene om. Kilden må her være den muntlige tradisjon. Av dette stoffet har de samlet og brukt det de fikk tak i og som passet inn i deres fremstilling som helhet.

Kirken har trykket Matteus sterkt til sitt brygget fordi det ble påstått å skrive seg fra apostelen. Og så fordi Matteus stadig henviser til det gamle testamente for å "bevise" at Jesus var den profeterte Messias. "Dette skjedde for at det skulle oppfylles som skrevet hos profeten.....", er en stadig tilbake-vendende setning hos Matteus.

Av to grunner kan evangeliet ikke påstås å være apostolisk.
1. Språket taler for at forfatteren var gresktalende (Matteus hadde vel neppe lert seg gresk).
2. Det er helt usannsynlig at et så nært øyenvitne ville ha lagt Markus til grunn for sin egen beretning og endatil systematisert beretningen ytterligere.

Den Matteus som forfattet evangeliet må sannsynligvis ha vært en gresktalende jøde-kristen med atskillige rabbinske kunnskaper. Dette fordi forfatteren, som før nevnt, må ha vært vel bevandret i tolkningen av det gamle testamente. Det er neppe for sterkt å si at hele evangelistens fremstilling støtter seg på skriftbevis fra GT. Mot jødisk polemikk forsvarer Matteus det kristne evangelium om Jesus som Messias: Her kan dere se, - vår gamle bibel har forutsagt alt.

Det interessante er at det oppsto mye mytiske fortellinger, da her fortsetter legemielannelsen. Peter og munellen kvar seg ikke engang for å skildre selve oppstandelsen. Soldatene, de eldste og de skriftlærde har somlet seg utenfor den syrfold forseglaede grav - da får de se tre menn komme ut av graven, og de to støtter den ene, og et kors følger etter dem. Og hos de to rekker hodene helt opp til himmelen. Hos den tredje rager hodet opp øverst i himmelen. Og de hører en stemme fra himmelen rope: "Har du preket for de hensvnedde?" Og fra korset lyder svaret: "Ja."..... Den aller kraftigste undergjerning som er gjort var da Peter oppvekket en speskessild i Jesu navn.

Det er tydelig at kirkefedrene fant dette dog for usamsynlig og trakk grensen ved Johannes for hva som var sant av alle de skrifter som verserte om Jesus før bibelen ble snekret sammen.

Hva kan sies med sikkerhet om den historiske Jesus?

Vi vet nå at kildene er av svært uikkjent karakter. Det trodde at man ved utspekulerte sammenligneble tekstanalyser skulle kunne komme fram til et "urevangelium". Dette har vist seg å være usannlig. Bultmann, Kierkegaard hevder tilnarmelsesvis dette. For 50 år siden var det tilogmed endel forskere som mente at den historiske Jesus aldri hadde eksistert. Dette er elegant tilbakewis av Sigurd Hoel: "Dersom Jesus ikke har eksistert, måtte evangelieforfatterne ha vært verdens største dikttere. Det viser evangeliene at de ikke var." Evangeliene oppviser nemlig tildels et dårlig språk. Det har altså vist seg vanskelig å få fast hvilke Jesu-ord som er ekte og hvilke legenden har spummet, selv om svart negat med sikkerhet kan sjaltes ut.

Det som står fast er: Jesus dro omkring og fortalte en "gud nyhet" (evangelion) om et nært forstående "Guds rike". Han var et barn av sin tid og levde og trodde på sin tids forestillinger. Han trodde at denne verden var en skuephase før en kamp mellom to kosmiske krefter. Satan - opprinnelig en av Guds tjener - blir Guds motstander, det onde vesen set på alle punkter bekjemper Gud og som har besktiget seg den nåværende tidsalder. Han mener at menneskene ikke kan unngå å ta del i denne kampen mellom mytiske makter. Hans budskap blir at denne kamp nå går mot sin slutt og at alle må omvende seg for å komme inn i det nært forestilte "Guds rike".

Var Jesus den eneste som bragte et slikt budskap?
Ifølge den jødiske historieskrivere Josepus eksisterte det på den

tiden en rekke messiasbevegelser. Like etter Herodes' død brøt det ut en oppstand i Galilea under en viss Judas. Han fortsatte bare tidligere uroligheter som allerede Herodes hadde kjempet med. I Perea opptrer en viss Simon som konge, i Judea setter en kjempesterk gjeter på seg diademet og fører krig mot romers og herodianere. Josefus betegner dem som banditter, men man må anta at alle disse var messianske bevegelser. Den nevnte Judas danner sammen med fariseeren Sadok zelotenes parti. Disse hørte religiøst sett sammen med fariseerne, men gjør sin messiasforventning til et politisk program. Som vi vet fra et av evangeliene var det en zelot blandt Jesu tilhengerskare. De sa at det var skammelig å betale romerne skatt og utålelig å ha dødelige mennesker til herrer istedet for Gud. De ble forfulgt og de utsatte seg for enhver dødsmåte helt frivillig. Det var dem likegyldig om de myrdet slektinger eller venner når de bare ikke måtte kalte noen herre. (Smilgn. historien om de skriftlærde som konspirerte mot Jesus og spurte ham om det var riktig å betale keiseren skatt. Jesus så vel antagelig ha vært klar over hvilken skjebne som ville ramme ham om han svarte nei, og derfor svarer han unnvikende: "Gi keiseren hva keiserens er og Gud hva Guds er.")

Det vil føre for langt å komme inn på alle de messiasbevegelser Josefus nevner, men alle hadde et felles trekk. Josefus skriver: "De arbeidet med sikte på omveltning og opprør, og gjorde folk gale med sin tale og lokket folk ut i ørkenen, som om Gud der ville forkynne dem befrielsens under."

Alle disse bevegelser har romerne undertrykt og lederne ble for en stor del korsfestet. Det må understrekkes at mange av disse bevegelser ikke brukte vold, men ventet på guddrikets frembrudd og romerrikets slutt. Romerne gjorde ingen forskjell på disse bevegelse. For dem var alle messianske bevegelser et mulig opprør. Noen mente at den historiske Jesus ikke har eksistert fordi Josefus overhodet ikke nevner ham i sin ellere så nøyaktige historieskrivning.

Illustrerende er også historikeren Celsus' ord om "de mange fra Fenikia og Palestina" som han hadde hørt tale i byer, templer, folkeforsamlinger og militærleire, og hvis prekener han gir følgende prøve på: "Jeg er Gud eller Guds sann eller en guddommelig ånd. Jeg er kommet fordi verdens ende er nær, og fordi dere mennesker går undergangen i meste på grunn av derees synder. Men jeg vil frelse dere, og dere skal få se meg stige tilværs med himmelens kraft. Salige er de som tilber meg nå, på alle andre skal jeg kaste en evig ild, på byer og land, og da skal de forgjeves prøve å omvende seg. Men de som følger meg, skal bevares for evigheten."